

LYNN HUNT

Pornográfia és a francia forradalom*

Pornográfia és forradalom első látásra talán összeférhetetlen ágyastársaknak tűnnek. A 16., 17. és 18. században pornográf műveket csaknem kizárólag férfiak írtak, s általában – bár nem mindig – a gondolkodását és magatartását illetően is szabadosnak tekintett felső osztálybeli férfi közönség számára. A züllött arisztokraták a francia forradalom által eltörölni kívánt arisztokrácia erkölcsi hanyatlását képviselik. A francia forradalmárokról – természetesen Robespierre-rel az élen – puritán kép él bennünk, és igencsak nehéz lenne elképzelni, hogy ezek a puritánok és askéták bármilyen módon helyeselték volna a pornográfiát.

Valójában azonban a francia forradalom és a pornográfia között mind személyes, mind társadalmi szinten szoros kapcsolat volt. A forradalom két vezéralakja is – Mirabeau és Saint-Just – írt pornográf műveket a forradalmat megelőző időkben, a pornográfia néhány vezéralakja pedig, kik közül Sade a legismertebb, közvetlenül részt vett a forradalomban.¹ A politikai indíttatású pornográfia az *ancien régime* mint társadalmi és politikai rendszer legitimitásának aláásásával segítette a forradalom véghezvitelét. Mikor 1789-ben kitört a forradalom, a pornográfia nem hagyott alább az új publikációk áramában; sőt a fő udvaroncok és különösen a királyné, Marie Antoinette elleni gonosz támadások formájában az új populáris politika előterébe került. Emellett pedig a nem politikai indíttatású pornográfia is dívott az 1790-es években.

Az efféle kiadványok ekkor sokkal szélesebb teret élveztek Franciaországban, mint bármikor annakelőtte vagy éppen az utóbbi időket leszámítva a későbbiekben, hiszen az obszcenitás a forradalmárokat kevésbé nyugtalanította, mint az ellenforradalmi propaganda. A fejlődésnek utat nyitó időszakban a politikai pornográfia minden addiginál szélesebb közönséget vonzott, s a tudatosan vulgáris populáris politika legfőbb fegyvere lett. A terrort követően, és talán arra válaszként, a pornográf regény stilisztikai és ideológiai betetőzésének lehetünk tanúi, különösen Sade márki hírhedt műveiben – melyeknek túlnyomó része az 1790-es években jelent meg –, de Andréa de Nerciat és Restif de la Bretonne pornográf regényeiben is.

Nem csupán a pornográfia és a francia forradalom kapcsolatáról van itt azonban szó. A francia forradalom fordulóponthoz vezetett a nyugati pornográfia történetében, nemcsak Franciaországban, hanem máshol is nyugaton. Franciaországban az 1790-es években a politikai indíttatású pornográfia mennyiségében és gonoszságában is elérte csúcspontját, aztán hirtelen eltűnt, hogy átadja helyét annak a fajta pornográfiának, mely politikai tartalom nélkül folytatta a társadalmi és erkölcsi tabuk döntögetését. Máshol a francia forradalom

* A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: Hunt, Lynn (ed.): *The Invention of Pornography. Obscenity and the Origins of Modernity, 1500–1800*. Zone Books, New York, 1966. 301–339.

¹ 1792–1793-ban Sade több kisebb posztot töltött be Párizsnak azon negyedében, ahol lakott. Sade forradalmi pályafutásáról lásd: Lély, Gilbert: *The Marquis de Sade: A Biography*. (Ford. Brown, Alec) New York, 1961. 310–357.

demokratizálódással – nyomtatványok és társadalmi rendbontások útján –, tömeges politikai mobilizációval fenyegető szelleme a pornográfia mint önálló műfaj jogi szabályozását indította el. A pornográfiának a felforgató filozófiával és politikával való társítása Nyugat-Európában, úgy tűnik, legkésőbb az 1830-as évekre megszűnt, s ezzel egy időben önálló műfajjá nőtte ki magát.

Franciaországban a forradalom hatását nyomon követhetjük a 'pornográfia' szó történetében, mely mai jelentését az 1789-es forradalom alatt vagy közvetlenül utána nyerte el. A 'pornográf' szóval Restif de la Bretonne a prostitúcióról szóló írásokat jellemezte 1769-ben, míg 1806-ban a kifejezés már a társadalmi rendet felforgató és a jó erkölccsel ellentétes írásokra vonatkozott. Ebben az évben a tiltott művek bibliográfiájának francia összeállítója a pornográfiát úgy definiálta, mint a könyvek azon kategóriája, melyeket nem valási vagy politikai, hanem erkölcsi okokból tiltottak be.²

A 'pornográfia' szót Angliában csak a 19. század vége felé kezdték el használni, annak ellenére, hogy az obszcén könyvek erkölcsi indíttatású betiltása jóval gyakoribb volt, mint a 18. századi Franciaországban. 1728-ban a King's Bench obszcén rágalmazás miatt elítélte Edmund Curll könyvkiadót, ezáltal precedenst teremtve az angol jogban, mely egészen az obszcén kiadványokra vonatkozó 1959-es törvény meghozataláig alapját képezte az ilyen jellegű ügyekben született ítéleteknek. A Curll ügy előtt azonban a világi bíróságok nem folytattak eljárást erkölcstelen szövegek nyomtatásban való megjelentetése miatt, mondván, a rágalom bűncselekménye akkor valósul meg, ha az egy bizonyos személy vagy személyek, illetve a kormány ellen irányul.³ Az erkölcsi rontás nem büntethető tett – vélték a bíróságok.

Az erkölcstelen irodalom elleni hadjárat Angliában 1787-ben a *Proclamation Society* (Kinyilatkoztatás Társasága) megalapításával indult, mely „a Bűn, a Profán és az Erkölcstelenség megakadályozását és megbüntetését tűzte ki célul maga elé”. Mint minden olyan társaság, mely Angliában az 1690-es évektől kezdve a jó erkölcsök propagálására jött létre, a *Proclamation Society* is a részegeskedést, a káromkodást és a vasárnapi ünnep megszegését ostromozta, de elődeivel ellentétben szükségesnek találta az „olyan könnyelmű, feslett könyvek és kiadványok” betiltását is, melyek „megmetyelvezik a fiatalok és óvatlanok elméjét”. A francia forradalom azonban még az obszcén, becsületsértő írások tiltásának hagyományával rendelkező Anglia számára is vízvázasztó volt, hiszen az 1800-as évek elején a pornográfia művelőit lázas igyekezettel kezdték rács mögé dugni.⁴

Ebben a buzgó tevékenységben központi szerepet töltött be Angliában az 1801-ben létrehozott, *Vice Society* (Társaság a Bűn ellen) néven ismert szervezet (teljes nevén: Társaság a Bűn leküzdéséért és az Erény és Vallás bátorításáért), mely megalapítása után rögtön megindította hadjáratát „az obszcén könyvek, nyomtatványok, rajzok és csecsebecsék kiterjedt kereskedelme ellen”. A korábbi eljárások, mint például 1797-ben a Thomas Paine *Az értelem kora* című műve elleni, vagy ugyanabban az évben Matthew Lewis *A barát* című regénye ellen kilátásba helyezett eljárás, eltörpülnek annak tükrében, hogy 1802 után a perek száma hirtelen megsaporodott.⁵ Az 1798-as évkönyv a francia forradalmat okolta

² Lásd e kötet bevezetőjét, 9–45. A legfontosabb forrás: Peignot, Etienne-Gabriel: *Dictionnaire critique, littéraire, et bibliographique des principaux livres condamnés au feu, supprimés ou censurés*. 2 vols. Paris, 1806.

³ Thomas, Donald: *A Long Time Burning: The History of Literary Censorship in England*. New York, 1969. 78. A Queen's Bench-ből idéz egy bírót 1707-ből.

⁴ Thomas: *A Long Time Burning*, 113. és 189.

⁵ Thomas: *A Long Time Burning*, 189.

a bűn terjedéséért: „A francia forradalom minden fennen hangoztatott ékesszólásnál és a korábbi századok filozófusainak értekezéseinél jobban illusztrálta a jó erkölcsök és a társadalom rendje és békéje közötti összefüggést. A társadalom felső rétegei, a rangos és vagynos emberek, kik más iránt nem is voltak mindig fogékonyak, most elsőként fűjtak riadót azon vallástalan és erkölcstelen eszmékkel szemben, melyek árnyékában a francia demokrácia menedéket keresett.”

Így tehát nem véletlen, hogy nagy cenzúrázási folyamat indult el a 19. század első éveiben. Thomas Bowdler az 1818-ban megjelent *Családi Shakespeare* című megtisztogatott kiadvány előszavában kifejtette, hogy „ki akarta törölni a kiadványból mindazt, amit egy úriember hölgyek társaságában nem olvashat fel”.⁶ A francia forradalomban nyilvánvalóvá váltak a nyomtatott szövegek széles körű terjesztésének veszélyei, és a 19. századi erkölcs-reformerek eltökélték, hogy a nőket és gyermekeket távol kell tartani a veszélyes irodalomtól.

A pornográfia körüli társadalmi és morális felbolydulást táplálták a pornográfia mint önálló irodalmi műfajt illetően Franciaországban a forradalmi évtizedben végbement változások is. Amint az előző tanulmányokban már szó esett róla, a pornográfiát jóval 1789 előtt használták politikai célokra; Peter Wagner például a felvilágosodás korabeli pornográfiát általánosságban úgy jellemezte, mint „az egyház és állam összefonódott hatalma elleni tiltakozás eszközét”.⁷ Az *ancien régime* pornográfiája mint műfaj önmagában hordozta felforgató jellegét, hiszen materialista filozófiára épült, és gyakran tűzött céltáblájára papokat, apácákat és arisztokratákat. A forradalom alatt a politikai pornográfia virágzott, egyre csípősebb lett, s olvasóközönségébe felsorakoztak az alsóbb rétegek is. Ezzel egyidejűleg azonban, paradox módon, kezdett leválni a politikáról, talán épp az *ancien régime*-et célzó támadásainak sikeressége miatt.

A terror elmúltával a pornográfia francia művelőinek figyelme csaknem kizárólag a szexuális élvezet öncélú ábrázolására összpontosult. Ez a változás már a modern pornográfia kezdeteit jelentette, mely a nemi szervek és szexuális aktusok kendőzetlen megjelenítésére hivatott, tömegesen gyártott szövegekkel és ábrázolásokkal egyedüli céljának az olvasó vagy szemlélő nemi vágyának felkeltését tekinti. Paradox módon, mielőtt a politikai pornográfia demokratizálódott, elvesztette politikai jellegét.

Pornográfia a forradalom alatt

A politikai pornográfia tekintélyes múltja a 16. századba, Aretinóig nyúlik vissza, s Franciaországban az *ancien régime* utolsó évtizedeiben élte virágkorát. Robert Darntonól tudjuk, hogy az *ancien régime*-beli röpiratok miként használták a szexuális érzékiséget a francia udvar, az egyház, az arisztokrácia, az akadémiák, a szalonok és az egész monarchia elleni támadásként.⁸ Nem olyan régen Sarah Maza hívta fel figyelmünket e kritika nemi dimenziójára. Az 1770-es és kora 1780-as évek politikai indíttatású röpiratai gyakran ostromozták, hogy a nők túlzott befolyással bírtak a francia udvarban.⁹ Az effajta irodalom középpontjában Marie Antoinette királyné állt; pornográf pamfletek, versek és dalok állítólagos sze-

⁶ Thomas: *A Long Time Burning*, 179.; 186.

⁷ Wagner, Peter: *Eros Revived: Erotica of the Enlightenment in England and America*. London, 1988. 6.

⁸ Darnton, Robert: *The High Enlightenment and the Low-Life of Literature*. In: *The Literary Underground of the Old Regime*. Cambridge, MA, 1982. 1–40. különösen 29.

⁹ Maza, Sarah: *The Diamond Necklace Affair Revisited (1785–1786): The Case of the Missing Queen*. In: Hunt, Lynn (ed.): *Eroticism and the Body Politic*. Baltimore, MD, 1991. 63–89.

xuális vétkeit részletezték, megkérdőjelezték gyermekei apjának kilétét, s ezáltal végzetesen aláásták a királyi tekintélyt.¹⁰ Ha a király saját feleségén nem tud uralkodni, és abban sem biztos, hogy ő-e gyermekei apja, hogyan tarthat igényt alattvalói engedelmisségére vagy a trón továbbörökítésére?

A szexuális felfordulástól való félelem nemcsak a királyi udvart érintette. Jeffrey Merrick az 1770-es és 1780-as évek többkötetes hír- és pletykagyűjteményeiről, a *Mémoires secrets* és a *Correspondance secrète* című kiadványokról nemrég írt tanulmányában azt fejtegeti, hogy széles körben elterjedt nézet volt az, miszerint a szexuális felbolydulás a közrend szétesésének egyik jele. A botrányúságok oldalai tele voltak rendkívül szemérmetlen homoszexuális történetekkel, zabolátlan és buja feleségekkel és házastársi konfliktusokkal, továbbá a legmagasabb udvari körök ma már jól ismert kicsapongásaival.¹¹ Amikor Restif de la Bretonne a *Nuits de Paris*-ban (1786) megállapította, hogy „a delírium, kicsapongás és féltelenség elérte csúcspontját”, csupán egy igen elterjedt véleményt hangoztatott. Egy szociológus arra a következtetésre jutott, hogy az efféle kommentárok Laclos és Sade hírhedt írásaival együtt a franciaországi *ancien régime* utolsó éveibe beivódott szexuális anomália jelei voltak, és mint ilyenek, „a társadalom szerkezetének szétesését és a hatalom legitimitásának teljes összeomlását jelezték”.¹² Bár a francia forradalom kiváltó okai között az erkölcstelen írásokat nem tartják számon, elfogadhatjuk, hogy egynéhány kortárs a pornográfia 1780-as évekbeli terjedését egy szélesebb társadalmi válság előfutárának tekintette.

A politikai indíttatású pornográf művek száma 1774 és 1788 között folyamatosan emelkedett, aztán 1789 után a forradalom kitörésével csökkenni kezdett. A forradalom első éveiben az obszcén irodalomnak hozzávetőlegesen a felét politikai pornográfia tette ki, mely az arisztokratákat impotensnek, nemi bajokkal küszködőnek és kicsapongónak ábrázolta. A *Chronique Arétine* (1789) például a bajok igazi forrásaként az erkölcs hanyatlását jelölte meg, melyhez „századunk kurtizánjainak botrányos és büntetlen túlkapásai vezettek”. A kurtizánok között számos vezető arisztokrata nő volt.¹³

Az ilyesfajta kritikák gyakori céltáblája maga Marie Antoinette királyné volt. A *L'Autrichienne en goguettes* című pornográf pamflet a királynét szerelmes ölelésben ábrázolja a király fivérével, d'Artois gróffal, és kedvencével, de Polignac hercegnővel. Mihelyst a király pezsgőtől részegen távozik, megkezdik orgiájukat. A történet egy pontján a hercegnő arról panaszkodik, hogy nem foglalkoznak vele, és hozzáteszi, hogy ezért ő az *Histoire de Dom Bougre, portier des Chartreux* – egy közismert 18. századbéli pornográf szöveg – olvasása közben önkielégítéssel foglalja le magát.¹⁴ A pornográfia klasszikusaira való utalás azt jelzi számunkra, hogy a politikai pornográfia művelői a forradalom alatt tudatosan építettek a hagyományra, és azt saját céljuknak megfelelően alakították. Az *Apparution de Thérèse*

¹⁰ Thomas, Chantal: *La Reine scélérate: Marie-Antoinette dans les pamphlets*. Párizs, 1989. Lásd még Hunt, Lynn: *The Many Bodies of Marie Antoinette: The Problem of the Feminine in the French Revolution*. In: *Eroticism*, 108–130.

¹¹ Merrick, Jeffrey: *Sexual Politics and Public Order in Late Eighteenth-Century France*. *Journal of the History of Sexuality*, vol. 1. (1990) 68–84.

¹² Tiryakian, Edward A.: *From Underground to Convention: Sexual Anomie as an Antecedent to the French Revolution*. In: *Social Theory*, vol. 5. (1984) 289–307., idézet: 302., idézet Restiftől: 301.

¹³ *Chronique Arétine, ou Recherches pour servir à l'histoire des mœurs du XVIIIe siècle*. Caprée, 1789.

¹⁴ *L'Autrichienne en goguettes, ou L'Orgie royale, opéra proverbe, 1789: Composé par un Garde-du-Corps, et publié depuis la liberté de la presse, et mis en musique par la Reine*. 1789. A királynéról szóló 1789 előtti és utáni pamfletek közti különbségről lásd Hunt: *The Many Bodies*, i. m.

*philosophe à Saint-Cloud*ban a 18. század közepéről származó pornográf mű híres Thérèse-e egy álomban visszatér, és elmeséli, hogyan oktatta ki a királynét a *volupté* (gyönyör) módjairól.¹⁵

Ebben az irodalomban a homoszexualitás az impotenciához hasonló szerepet töltött be: a papok és arisztokraták személyében az *ancien régime* hanyatlását jelezte. A királynéről szóló pamfletek például a királynét csaknem mindig lesbikussággal vádolták. A *Les Enfants de Sodome à l'Assemblée Nationale* (1790) felsorolja a Nemzetgyűlés azon egyházi és arisztokrata képviselőit, kiket szodómiával gyanúsítottak, s azokat az arisztokrata hölgyeket, akiket lesbikussággal vádoltak.¹⁶ E támadások egyik gyakori céltáblája volt Maury abbé konzervatív képviselő, akit egy pamfletben „a világegyetem legnagyobb balekja”-ként írtak le (*Fredaines lubriques de J-F-Maury*, 1790).¹⁷ E röpiratokban a szexuális degeneráció karöltve sétált a politikai korrupcióval. Az *ancien régime* degenerált arisztokráciájával és szodomita klérusával – gyakran csak hallgatólagosan – az új patrióták egészséges szerelmét állították szembe.¹⁸ A *Les Travaux d'Hercule* (1790) című kiadvány szerzője szerint „a gyönyör átéléséhez férfias és életerős testfelépítés szükséges”, s az „egészséges ember”-t a „fogyatékos és nőies” férfakkal állítja szembe.¹⁹

A pornográf pamfletek 1789 utáni megszaporodása azt jelzi, hogy a politikai pornográfíát nem lehet csupán a „valódi” politika pótszerének vagy áthelyezésének tekinteni. A műfaj művelőinek gyarapodásával, amit főként a cenzúrázatlan napilapok és röpiratok betörése tett lehetővé, a politizálás kilépett a szűk elit köréből.²⁰ A nemzet érdeklődésére számot tartó kérdéseket taglaló új politikai röpiratok árama mellett megjelent egy másik irány. Ide tartozik például a *Dom-Bougre aux Etats-Généraux, ou doléances du portier des Chartreux, par l'auteur de la foutromanie* című szatirikus kiadvány, képzeletszülte kiadási adataival: „A Foutroplis, chez Braquemart, Libraire, rue Tire-Vit, à la couille d'or. Avec permission des Supérieurs [dátum nélkül]”. E pamfletet, mely a 18. századi hírhedt pornográf klasszikus, a *Histoire de Dom Bougre, portier des Chartreux* (1741) címét fordítja ki némi szatírával, Restif de la Bretonne-nak tulajdonították, akit azonban letartóztatása után

¹⁵ *Apparution de Thérèse philosophe à Saint-Cloud, ou Le Triomphe de la volupté. Dédié à la Reine.* Saint-Cloud, 1790.

¹⁶ *Les Enfants de Sodome à l'Assemblée nationale, ou Députation de l'ordre de la manchette.* Paris, 1790.

¹⁷ *Fredaines lubriques de J-F-Maury, prêtre indigne de l'Eglise catholique.* 1790. Jean-Siffrein Maury (1746–1817) egyházi képviselő volt, az első rend követe, aki ellenezte az egyházi vagyon államosítását és a klérus polgári alkotmányát. 1791 végén emigrált.

¹⁸ Az arisztokrácia degenerált és a republikánusok egészséges mivolta közti kontrasztról lásd de Baecque, Antoine: *Pamphlets: Libel and Political Mythology.* In: Darnton, Robert–Roche, Daniel (ed.): *Revolution in Print: The Press in France, 1775–1800.* Berkeley, 1989. 165–176., valamint uő. *Dégénérescence et régénération: Le Livre licencieux juge la Révolution française.* In: *Mélanges de la Bibliothèque de la Sorbonne*, vol. 9. Livre et Révolution. Paris, 1989. 123–132. Véleményem szerint de Baecque a kellőnél nagyobb hangsúlyt fektetett a témára.

¹⁹ *Les Travaux d'Hercule, ou La Rocamboles de la fouterie, Par un Amule de Piron, Grécourt et Gervais.* Paris: L'An Deuxième de la Liberté (1790).

²⁰ Nem értek egyet Darntonnak a *The High Enlightenment and the Low-Life of Literature* című tanulmányában, különösen a 33. oldalon kifejtettekkel.

– valószínűleg bizonyíték hiányában – szabadon engedtek.²¹ 1789 és 1792 között 200 pornográf könyvet és röpiratot adtak ki.²²

A politikai pornográfia francia forradalom alatti felvirágzásának több oka is lehetett, de a legfontosabbak közül az egyik kétség kívül az volt, hogy a törvényhozók nem tudtak meg-egyezni visszaszorításának módjában. A forradalmi kormány gyakorlatilag nem tudta uralni a helyzetet a szabad sajtó bevezetése után. A Nemzetgyűlés képviselői gyakran ostromozták a trágár és obszcén röpiratokat, valamint a felügyelet nélkül maradt sajtó egyéb gyalázatosságait, sőt 1790 januárjában Sièyes abbé törvénytervezetet nyújtott be a sajtóvétségek szankcionálására. A baloldali sajtó ezt azonban elutasította, és a Nemzetgyűlés meg sem vitatta. 1791. július 7-én a Nemzetgyűlés elfogadott egy törvényt azokkal szemben, akik „a női szemérmesség botrányos megsértésével, becstelen tettekkel, kicsapongásra csábítás-sal, valamint obszcén képek kiadása és terjesztése révén a fiatalok megrontásával vétkez-nek a közerkölcs ellen”. Pétion és Robespierre fellépése a tervezett törvénnyel szemben a törvényhozók vonakodását mutatja. Robespierre azzal érvelt – eredmény nélkül –, hogy a törvény részrehajló, a képek elleni eljárás maga után vonná a szöveg elleni eljárást is, ami ellentmond a sajtószabadságnak. Valójában, mint abban a sajtótörténészek is megegyez-nek, a törvénynek semmi foganatja nem lett.²³

Az obszcenitás elleni intézkedés általában a helyi hatóságok feladata maradt. A párizsi helyhatóság a képeket a forradalom első napjaitól próbálta cenzúrázni. 1789 júliusában ki-nevezett egy karikatúrákért felelős cenzort, és 1791–1792-ben kísérleteket tett a különösen obszcén metszetek elkobzására. A fővárosi kormányzat a közrend érdekében számos ren-deletet adott ki a lázító és erkölcstelen írásokkal házalók ellen, de a rendeletek ismétlődése azok eredménytelenségét mutatja. 1790 júniusában például a helyhatósági gyűlés eljárást rendelt el azon személyek ellen, akiknek valamilyen módon közük volt a *Vie privée, im-partiale, politique, militaire et domestique du marquis de la Fayette* című anonim írás ki-adásához és terjesztéséhez. A nyomdászt letartóztatták, de egy hónap múlva elengedték.²⁴

A helyi rendőrség újra és újra az obszcén irodalom házalói után nyomozott az ilyesfajta tevékenységeknek otthont adó *Palais-Royal*-ban. Tettenéréseik eredménye igen változatos volt: tartóztattak le ékszerészinásokat, órásokat, boltosokat, fodrászokat, sőt olykor nőket, gyerekeket és papokat is.²⁵ Volt, hogy a károsnak ítélt írásokat a helyszínen elégették, de a letartóztatottak többségét néhány órán belül szabadon bocsátották. A terror idején a párizsi városháza a színjátékok cenzúrázásával és az obszcén színdarabok előadóinak letartóztatá-

²¹ Ezt a következő kiadás említi: *Dictionnaire des oeuvres érotiques: Domaine français*. Paris, 1971. 147.

²² de Baecque, Antoine: *The 'Livres remplis d'horreur': Pornographic Literature and Politics at the Beginning of the French Revolution*. In: Wagner, Peter (ed.): *Erotica and the Enlightenment*. Frankfurt, 1991. 152.

²³ A jogalkotási törekvések rövid tárgyalását lásd: Pauvert, Jean-Jacques: *Estampes érotiques révolutionnaires: La Révolution française et l'obscénité*. Paris, 1989., különösen 18–40. Lásd még: Söderhjelm, Alma: *Le Régime de la presse pendant la Révolution française*. 2 vols. Genf, 1971. A törvény szövegét és tárgyalását lásd: Mavidal, M. J. – Laurent, M. E. (ed.): *Archives parlementaires de 1787 à 1870*, első sorozat, 1787–1799, vol. 28. Paris, 1887. 28.

²⁴ Söderhjelm: *Le Régime de la presse*, 1. vol. 154–192.

²⁵ Az árusítókról bővebben lásd uo., de különösen de Baecque: *The 'Livres remplis d'horreur'*, 123–165.

sával is próbálkozott. Túlnyomórészt azonban a prostitúció és a szemérmertlenség elleni ki-
rohanások nem jártak kézzelfogható eredménnyel.²⁶

A párizsi rendőrség levéltárának fennmaradt iratai alapján nagyjából kirajzolódnak az
erkölcstelen publikációkkal szemben tett rendőri intézkedések körvonalai. A rendőri akciók
tekintetében kimagaslott 1790 és 1791, majd kisebb mértékben 1797 és aztán a konzuli idő-
szak első éve, 1800–1802.²⁷ Az intézkedések hevessege 1790–1791-ben talán az 1789-ben
felszabadított sajtó által szabadjára engedett új publikációk özönének tudható be. Az 1797-
es lendület minden bizonnyal abból eredt, hogy a párizsi rendőrségen megalapítottak egy
erkölcsrendészeti osztályt, de ennek tevékenysége a következő két évben alábbhagyott.
A rendőrminiszter azon 1799-ben elhangzott kijelentése ellenére, miszerint „egy köztársaság-
ban különösen az erkölcsben rejlik a kormány ereje”, az első köztársaság erőfeszítései „az
elméket és szíveket rontó írások és metszetek” betiltására nem tekinthető különösebben si-
keresnek.²⁸ A konzuli kormányzat a sajtó és a kiadók feletti szorosabb ellenőrzés program-
jának keretében fokozott erőfeszítéseket tett az erkölcstelen irodalom felkutatására és el-
kobzására, ám e törekvések szórványosak maradtak.

1794-től – vagy talán már 1792-től kezdve – a konzuli kormányzatig a tiltás érzékelhe-
tően hatástalanabb volt, mint a forradalom első éveiben, legalábbis ez tűnik ki Louis-
Sébastien Mercier 1798-as panaszaiból is: „Egyes emberek csak obszcén könyveket árul-
nak, ezek címe és a bennük lévő metszetek egyaránt sértik az illemet és a jó ízlést. Ezeket
a szörnységeket árulják mindenhol, a hidakon, a színházak kapujában, a körutakon. A mé-
reg nem is borsos árú, tíz sou kötetenként [...] Azt mondhatnánk, hogy e füzetek kerítői
a szenny kivételezett kereskedői: kínálatukból, úgy tűnik, kizárnak mindent, ami jóra való.
A fiatalok előtt lehull minden akadály, és eltűnik minden skrupulus a bűnhöz vezető úton.
Az erkölcstelen könyvek eme irdatlan fabrikálását csalók és kalózok végzik, akik meg fogják
ölni a kiadóipart, az irodalmat és a művelt embert. S mindennek alapja a sajtó korlátlan
szabadsága, amit a legostobább, legelvakultabb és legnyomorultabb emberek vívtak ki.”²⁹
Bár a direktórium vezetőit, mint például Mercier-t, aggasztották a szabad sajtó visszaélései,
figyelmüket csaknem kizárólag a politikai lapok ellenőrzésére összpontosították. A politikai
szakadárokkal való elfoglaltságuk, úgy tűnik, lehetővé tette a nem politikai indíttatású por-
nográfia viszonylag szabad forgalmazását.³⁰

A pornográf kiadványok természetéből adódóan nagyon nehéz a kiadott kötetek meny-
nyiségének nyomon követése, hiszen a betiltás lehetősége mindig fennállt, még az 1790-es
években is, s a könyvgyűjtők, sőt a rendőrség sem szívesen ismerte el az efféle kiadványok
gyűjtését és számbavételét. Pascal Pia *Les Livres de l'Enfer* című katalógusa – a *Bibliothèque
Nationale* (Nemzeti Könyvtár) pornográf könyveinek listája – egy elnagyolt mutatója
azon „jelentősebb” kiadványoknak,³¹ melyek elég terjedelmesek és hírhedtek voltak ahhoz,

²⁶ Pauvert: *Estampes érotiques révolutionnaires*, i. m.; de Baecque, Antoine: *La Caricature révolutionnaire*. Paris, 1988. 30–31., 37., 236–237.

²⁷ Az elkobzott *libelles* (gúnyiratok) tárházának alapján. AAP, Párizs, Aa.

²⁸ Idézet a *Journal du soir* des frères Chaaigneau 1799. február 23-i számából. In: Aulard, Alphonse: *Paris pendant la réaction thermidorienne et sous le Directoire*, 5. vol.: Du 3 thermidor an VI au 19 brumaire an VIII / 21 juillet 1798–10 novembre 1799. Paris, 1902. 397.

²⁹ Mercier, Louis-Sébastien: *Le Nouveau Paris*. Paris, 7. vol. (1799); 3. vol., 178–179.

³⁰ A politikai lapok elnyomására tett kísérletekről lásd: Söderhjelm: *Le Régime de la presse*, 2. vol.

³¹ Pia, Pascal: *Les Livres de l'Enfer: Bibliographie critique des ouvrages érotiques dans leurs différentes éditions du XVIe siècle à nos jours*. 2 vols. Paris, 1978. Pia katalógusa betűrendes, nem kronológiai. Az összehasonlításhoz a forradalmi évtized alatt kiadott összes művet felhasználtam.

hogy bekerüljenek azokba a gyűjteményekbe, melyeket később a francia rendőrség elkobozott, és a *Bibliothèque Nationale* külön állományába küldött. Pia katalógusa igencsak alábecsüli a tiszavirág életű kiadványok forgalmát, s nem tekinthető másnak, mint a valódi arányok nagyon hozzávetőleges mutatójának. Eszerint új pornográf kiadványok (a politikai és nem politikai indíttatású pornográfiát együttvéve) legnagyobb számban 1790-ben jelentek meg. Számuk azután fokozatosan csökkent, mélypontnak az 1795-ös és 1796-os év tekinthető, s a forradalmi évtized utolsó éveiben is csupán enyhe emelkedés történt.

A politikai és nem politikai indíttatású pornográfia szétválasztásával – ami egyébiránt nem mindig könnyű feladat – két jól elkülöníthető folyamat tárul elénk.³² A politikai pornográfia csúcspontja szintén 1790 volt, ezután az új kiadványok száma 1791-ben és 1792-ben, majd különösen 1793-tól fokozatosan csökkent. A Marie Antoinette ellen 1793–1794-ben megjelent terjedelmes kiadványok után az 1795 és 1799 között kiadott néhány új mű szinte mindegyike a klérust célozta meg. Az aktuális kérdéseket és személyiségeket boncolgató politikai pornográfia 1799–1800 körül kapott újból életre, mikor is Napóleon felesége, Josephine lett az egyik új céltábla. A nem politikai indíttatású pornográfiának azonban nem volt különösebben kiugró időszaka, s az 1795–1796-os enyhe hanyatlástól eltekintve aránya állandónak tekinthető a forradalom alatti kiadványok körében.

Pia katalógusa többféle következtetésre ad lehetőséget. A sajtó 1789 júliusi felszabadítása után a pornográfia azonnal virágozni kezdett, de mennyiségét tekintve nem növekedett akkor, amikor a forradalom 1792–1794 között radikalizálódott. Hanyatlásának ebben az időszakban számos oka lehetett. A jobboldali sajtó 1792. augusztus 10-e utáni betiltásával az erkölcsstelen irodalom egyik forrása kiapadt. Mivel az arisztokrácia és a klérus elvesztette korábbi befolyását, a pornográf röpiratok forgalmának megszűnt e mozgatórugója. Sőt, ahogy a terror kormánya egyre nagyobb hatalomra tett szert, az írók egyre kevésbé voltak hajlandók olyan műfajjal próbálkozni, mely gyanúra adhatott okot. Míg 1789-ben 112 új regény jelent meg, 1792-ben már csak 40, s 1794-ben mindössze 15.³³

A politikai pornográfia az 1790-es évek végére tulajdonképpen jelentéktelenné vált, a nem politikai indíttatású pornográfia ellenben a regény megújulásával párhuzamosan kissé életre kapott. 1795 és 1803 között jelent meg a pornográfia új, regényesített változata: Sade-tól az *Aline et Valcour*, a *La Philosophie dans le boudoir* és a *La Nouvelle Justine*, Restif de la Bretonne válasza, a *L'Anti-Justine*, az Andréa de Nerciat-nak tulajdonított *Eléonore ou L'Heureuse personne* című transzszexuális regény és Nerciat poszthumusz regénye, a *Le Diable au corps*. Talán az ilyen könyvek megjelenése aggasztotta olyannyira Mercier-t és a hozzá hasonlókat.

Az olyan híres szerzőkön kívül, mint Sade vagy Restif de la Bretonne, nem sokat tudunk a pornográf művek szerzőiről, kiadóiról és terjesztőiről. Antoine de Baecque nemrég érdekes adatok nyomára bukkant egy Toublanc nevű energikus rendőrbiztos kalandjairól, aki 1790 novembere és 1791 márciusa között működött a *Palais-Royal*-ban. Toublanc hat hónap alatt 70 árust tartóztatott le és hallgatott ki, s 400 pornográfnek, becsületsértőnek, polémikusnak és rágalmazónak minősített művet kobzott el. Az árusok változó áron kínálták portékájukat: míg az *Arétin français* illusztrált kiadásáért öt frankot is elkértek, az olcsóbb nyomtatású, kis méretű röpiratokat már öt solért is lehetett kapni (egy frank = hús

³² Az általam nem olvasott művek tartalmának meghatározásához a *Dictionnaire des oeuvres érotique* című kiadványt használtam. Ez tartalmazza a Pia által a Bibliothèque Nationale számára készített katalógus számos, de nem mindegyik kiadványát.

³³ Az adatok forrása: Martin, Angus–Mylne, Vivienne G.–Frautschi, Richard: *Bibliographie du genre romanesque français, 1751–1800*. London, 1977.

sol). 1790 júliusában a királyt ért becsületsértés elkövetői utáni hajszában a rendőrség rátalált egy magát Etienne Magdeliminek valló íróra, aki bevallása szerint három erkölcsetlen művet írt. A keleti Sedan városából származó, huszonnyolc éves fiatalember akkor három éve élt Párizsban. Keveset tudunk a hozzá hasonlóan az új iparágból megélni kívánczók firkászok nyereségvágyon túli motivációjáról, még kevesebbet életükről és műveik történetéről.³⁴

A pornográfia nem csupán az *ancien régime* kritikusainak eszköze volt. A forradalom előtt például a Marie Antoinette ellenes pamfleteket kétség kívül magának az udvarnak egyes frakciói pénzelték. A forradalom kitörésével és a napilapok felszabadításával a jobboldali kiadók az illegitimitásból napvilágra hozták a pornográfiát. Az *Actes des Apôtres royalistes* napilap elsőként jelentette meg a vezető forradalmárok magánéletét taglaló buja esszéit 1789-ben. Az ultraroyalista *Journal de la cour et de la ville* mocskos pletykákat és botrányos anekdotákat terjesztett a forradalmárokról és nyíltan reklámozott egy forradalomellenes, kvázi pornográf metszetet.³⁵ 1791 végén és 1792 elején egy pár hónap erejéig a royalista sajtó hetenként hét új karikatúrával állt elő, hogy szélesítse olvasótáborát. Ezek között kevés volt nyíltan pornográf, de a royalista írók kétségkívül részt vettek az új forradalmi vezetőket gúnyoló pornográf röpiratok gyártásában.³⁶

Még nehezebb a dolgunk az olyan röpiratokkal, melyek a vezető demokratákat, például Théroigne de Méricourt-t és magát a királynét egyaránt támadták. A *Bordel National sous les auspices de la Reine, à l'usage des confédérés provinciaux; dédié et présenté à Mlle Théroigne, présidente du district des Cordeliers, et du Club des Jacobins* például ekként szól Mademoiselle Théroigne-hoz dedikációjában: „az Ön kielégíthetetlen szerelmi lángja minden korok prostituáltjai fölé helyezi Önt.” A legenda szerint az egyik elveszett metszet a királynőt egy ölelésben ábrázolta inasával, a király bátyjával és de Chapelier képviselővel. Théroigne azon a reggelen állítólag a Nemzetgyűlés tíz tagjával, köztük a „lankadatlan Syëyes [Siëyes] abbéval” bujálkodott. Ebben a feltehetően orleanista röpiratban szerepel Lafayette, Bailly, a király bátyja, Barnave és sok mindenki más a politikai spektrum mindkét oldaláról – csak Orleans hercegének állhatott érdekében mind a demokraták, mind XVI. Lajos király családjának veszte. Az ultrademokratákat különösen erős támadás éri. Danton azt kérdi Marat-tól, hogy miért van ő itt, hiszen őt mint „gyalázatos firkászt” és „bugrist” kizárták. Marat erre azt feleli, hogy azért jött, hogy fizetség ellenében leszopja a nőket és a férfiakat, mert az újságából nem tud megélni.³⁷

³⁴ de Baecque: *The 'Livres remplis d'horreur', 123–165. Részletesebben lásd uő.: Le Corps de la Révolution: La souveraineté, le récit et le rituel politiques étudiés à travers leurs représentations corporelle (de l'ancien régime à la Révolution française). 2 vols. PhD disszertáció, Université de Paris I, 1992.*

³⁵ A metszet – „Grand Débandement de l'armée anti-constitutionnelle” – elemzését lásd: Cameron, Vivian: *Political Exposures: Sexuality and Caricature in the French Revolution*. In: *Eroticism*, 90–107. Az először 1792 februárjában közzé tett metszet különböző arisztokrata hölgyeket ábrázol, amint azok pucér feneküket mutatják az osztrák seregnek. Élükön Théroigne de Méricourt, a híres demokrata mutogatja „République”-jét (nyilvános dolog, szeméremtest), e látvány hatására az osztrák hadsereget valóságos freudi szexuális rémület keríti hatalmába. A jakobinusok és sansculottes-ok a pucér női fenekék mögé bújva tartják dárdájukat, melyekről sonkák és kolbászok lógnak. A metszeten a szatíra sokkal inkább nyilvánvaló, mint a pornográf szándék.

³⁶ A royalista karikatúrákról lásd: Langlois, Claude: *La Caricature contre-révolutionnaire*. Paris, 1988.

³⁷ A képzelet szülte kiadási adatok: „A Cythere et dans tous les bordels de Paris, 1790.”

A politikai pornográfia olvasóközönségét legalább annyira nehéz meghatározni, mint művelőit. Bár az *ancien régime* politikai pornográfiájának alapját képező szóbeszéd valószínűleg több társadalmi szűrön is átment, mielőtt a nyomdába került volna, a nyomtatott politikai pornográfia olvasóközönsége 1789 előtt egy viszonylag szűk réteg volt. Az olyan művek, mint a *Portfeuille d'un talon rouge, contenant des anecdotes galantes et secrètes de la cour de France* – az arisztokrata erkölcs általános kritikája – könyvhosszúságúak voltak, ezeket tipográfiájuk, terjedelmük és tartalmuk alapján is a felső osztályhoz tartozó olvasóknak szánták.³⁸

Mihelyt a forradalom elhárította a sajtó útjából az akadályokat, megváltozott a pornográfia olvasóközönsége. Bár a royalista publicisták vezető szerepet játszottak abban, hogy a pornográfia tiltott műfajból a napilapok hasábjaira került, mégis az *ancien régime* radikális kritikussai voltak azok, akik igazán mohón csaptak le erre az új eszközre. Ellentétben az *ancien régime* hosszabb termékeivel, 1789-ben sok rövid pornográf röpirat jelent meg: a *L'Autrichienne en goguettes*; *Bord – R* – (A királynő bordélyháza); a *Dom-Bougre aux Etats-Généraux*; és a királynét karikírozó *Le Godmiché royal* (A királyi farok) mindössze 16 oldalas kiadványok voltak, így ezeket szélesebb közönség olvashatta. Akadtak 8 oldalas írások is. Az 1790-es év termése között több hosszabb darab volt, de nem egy 24, 32, 48 és 60 oldalas is akadt köztük.

Annak ellenére, hogy a politikai indíttatású pornográf röpiratok – valószínűleg a metszetek miatt – többre kerültek a legolcsóbb politikai pamfleteknél, 5 solért vagy még kevesebért szélesebb olvasótábor számára váltak hozzáférhetővé, mint valaha. A házalókat olykor temérdek, akár száz röpirattal, brosúrával a hónuk alatt kapták el. A *Palais-Royal*-ban egy árus akár 30 röpiratot is fel tudott sorakoztatni fából készült árusítópultján, de árulták azokat borkereskedők és kocsmárosok is, s kínálták a színházak és a viasmúzeum előtt. Az árusok kora reggel és késő délután sorakoztak a zugnyomdák előtt, hogy aztán szétszéledjenek a városban portékájukat kínálni.³⁹

A forradalmi pornográfia társadalmi tagozódása nyilvánvaló a szöveget kísérő metszetekben. Vannak köztük igényesebb, finom vonalvezetésű, például Sade *La Philosophie dans le boudoir*-ját illusztráló metszetek, és vannak vulgárisabb, egyes csoportok, mint például a szerzetesek vagy egyes politikai szereplők ellen irányuló, politikai indíttatású metszetek is. Ez a változatosság a pornográfia mint műfaj demokratizálódásának kezdetét jelentette a forradalom alatt. Az *ancien régime* szabados irodalma, mely kizárólag a felső osztályhoz tartozó férfiak számára íródott, most részben vagy talán túlnyomóan populáris műfajjává vált. Miként a forradalom vezetői is azt remélték, hogy a francia nép minden osztályát mozgósítani tudják, a politikai pornográfia művelői is arra számítottak, hogy az olvasók és szemlélők minden rétegét meg tudják szólítani.

A szabados és a vulgáris közötti különbség elmosódásának érdekes példái a 16. századi olasz festő, Giuseppe Arcimboldo stílusában készült karikatúrák. Az ő gyümölcsökkel, virágokkal, kagylókkal és halakkal tarkított alakjai modellként szolgáltak híres politikusok groteszk ábrázolásához: fejüket közösülő párok és olykor leválasztott péniszek és herék

³⁸ A *Portfeuille d'un talon rouge* szerzője a trágár pletykák társadalmi útját így ábrázolja: „egy aljas udvaronc történeteket szövöget az udvar árnyékában, egy másik versbe szedi, inasaiik továbbadják még a piacon is. A piacról a mesterember fülébe jut, aki visszaadja azoknak az uraságoknak, akik-től az egész kiindult, és akik a legálszentebb módon így suttognak barátaik fülébe: »olvasták már?«”, utánnymott kiadás, Párizs, 1911. 22. Az utánnymás az alábbi kiadás alapján készült: *De l'Imprimerie du Comte de Paradès*.

³⁹ de Baecque: *The 'Livres remplis d'horreur'*, id. mű.

adják. Az ilyen *têtes composées* (megkomponált fejek) legtöbbje nyilvánvalóan sietve készült, és a műfaj egésze, úgy tűnik, kizárólag az arisztokráciát és a klérust vette célba. Vélhetően azt üzenik, hogy az arisztokrácia férfi és nő tagjait, ahogy a klérust is, a szexuális vágy uralja, a fejet a genitáliák, s hogy a látszólagosan előkelő fejek vagy elmék mögött sebélyesség lappang.⁴⁰ E képek mind közönségüket, mind üzenetüket tekintve vulgárisak.

Az obszcén metszetek popularizálódásának közvetlen bizonyítékát adja Boyer de Nîmes *Histoire des caricatures de la révolte des Français* című műve. Boyer royalista kommentátor volt, aki 1792-ben, közvetlenül a monarchia bukása előtt két kötetes könyvet írt a forradalmi metszetekről. Az obszcén metszeteket a forradalmi és ellenforradalmi metszeteket átfogó általános elemzés részeként tárgyalja. A karikatúrát *écriture parlée*-nak, azaz beszélt írásnak tekinti: „ha a karikatúrát olyan hőmérőnek tekintjük, mely megmutatja nekünk a közvélemény hőfokát, azzal is tisztában kell lennünk, hogy azok, akik mesterei variációinak, mesterei magának a közvélemény alakításának is.” Boyer szerint az antiroyalista metszetek száma az 1792. június 20-a előtti hetekben ijesztően megugrott: „Egy éve ezeket a metszeteket még könyvkereskedők árulták a főváros utcáin és a rakpartokon, de azóta számuk oly elképesztően megugrott, hogy szinte minden kirakatban találni belőlük.”⁴¹ Aztán rosszállóan ír arról, hogy a jakobinusok hogyan manipulálták az árusítást: üzletről üzletre olyan antiroyalista kiadványok után érdeklődtek, melyeket a kereskedő nem tartott, ezáltal arra ösztökölték, hogy azokból nagy mennyiséget rendeljen.

A pornográf röpiratok és metszetek közönségvonzó ereje különösen a királyné személyét érintő írások kapcsán érzékelhető. Semmi kétség afelől, hogy Marie Antoinette volt a pornográf támadások kedvelt céltáblája 1789 előtt és után is. Nemcsak hogy több pamflet jelent meg róla, mint bárki másról, de azok támadásaikban is kíméletlenebbek voltak, és rengeteg fogyott belőlük. A párizsi rendőrség által 1790–1791-ben elkobzott röpiratok listáját például 88 elkobzott példánnyal a *Vie privée, libertine, et scandaleuse de Marie-Antoinette* és 81 példánnyal a *La Messaline française* vezette. Ezután következett a klasszikus *Thérèse philosophe* (1748), melyből a rendőrség 27 példányt gyűjtött be.⁴² Boyer arról panaszkodott, hogy a *Tuileriák* kastélyának kapujában, kertjében, sőt már a király ablaka alatt is királynő ellenes röpiratokat árultak.⁴³ Ez a pornográfia sokkal szélesebb olvasóközönséget mondhatott magáénak, mint az *ancien régime* libertinus irodalma.

A királynéről szóló pornográf irodalom azt az aggodalmat tükrözte, melyet a nőknek az új köztársaságban kialakult szerepe és a nemek közötti tiszta határvonalak fenntartásának igénye táplált. Marie Antoinette volt a legnyilvánvalóbb szimbóluma annak a típusú nőnek, aki a közéletben aktív volt, s a hagyományos női praktikákkal, színleléssel és csábítással érvényesítette akarátát. Amellett, hogy a királynét célba vevő pornográfia a nőknek a társadalomban és a politikában betöltött szerepét kommentálta, volt egyfajta demokratizáló, a társadalmi különbségeket kiegyenlítő hatása is. Minduntalan azt hangsúlyozta, hogy a királyné teste a hatalomhoz vezető út egyike: mivel ő volt a király felesége és a trónörökös anyja, teste kulcsfontosságú volt a hatalom gyakorlásához. 1789 után a pornográfia egyre

⁴⁰ A metszetek másolatai megtalálhatók Pauvert: *Estampes érotiques*. Az eredeti metszeteket a Bibliothèque National metszetgyűjteménye (Cabinet des Estampes) őrzi.

⁴¹ Boyer de Nîmes (Boyer, Jacques Marie): *Histoire des caricatures de la révolte des Français*. 2 vols, Paris, 1792. 1. vol. 10. és 2. vol. 6. Boyer sok metszet másolatát közlésezi művében, melyek közül némelyik a pornográfia határát súrolja, továbbá tárgyalja a pornográf irodalom és metszetek özonét, anélkül azonban, hogy megnevezné őket.

⁴² de Baecque: *The 'Livres remplis d'horreur'*, 134–137.

⁴³ Boyer: *Histoire*, 2. vol. 9.

fokozottabban hangsúlyozta, hogy a királynét bárki megkaphatja. Még amikor börtönben volt, akkor is azzal vádolták, hogy együtt hált inasaival (és fiával). A pornográfia így tehát nemcsak a királyságot alacsonyította le, hanem egyben felemelte a közembert is.⁴⁴

Ez a demokratizáló hatás szoros összefüggésben áll a forradalmi pornográf röpiratoknak a látványra helyezett hangsúlyával. Az 1789 előtti szabados röpiratok az udvar szennyését mintegy a pletyka írott formájaként teregették, 1789 után azonban a publikum már nem csupán hallja a híreszteléseket, hanem szemlélője is a romlottság megnyilvánulásainak. A kicsapongás képi megjelenítése számos formát öltött. Az obszcén metszetek párbeszéd-idézetekkel dramatizálták a cselekményt, s az olvasót szemlélővé és egyben erkölcsi bírává tették. Még az olyan arisztokrata ellenes röpiratoknak is volt demokratizáló hatásuk, mint a *Marie-Antoinette dans l'embarras, ou Correspondance de la Fayette avec le roi, la reine, la Tour-du-Pin et Saint-Priest*, melyben a királyné szexuális partnereiként csak arisztokraták szerepelnek, hiszen a királyné testének megjelenítésével elérhetővé válik minden férfi számára.⁴⁵ A hatás azonban hangsúlyozottabb akkor, amikor a királynét az alsóbb osztályokhoz tartozókkal ábrázolják szerelmi viszonyban. A *Le Cadran des plaisirs de la cour, ou Les Aventures du petit page Chérubin* például a királynénak egy olyan fiatal apróddal való viszonyát jeleníti meg, aki egészen a forradalom kitöréséig nem fedezi fel a királyné kilétét.⁴⁶

Az arisztokrátákról, papokról, szerzetesekről, apácákról és prostituáltakról szóló pornográfiának szintén társadalmi különbségeket elsímító hatása volt. Ők mind a normális szexuális magatartás áthágóinak képében jelentek meg, ezért megvetették őket, ugyanakkor gyarlóságaik révén a többi emberhez hasonlóvá váltak. Számos röpirat dühödten ágált az arisztokrácia és a klérus erkölcsi romlása ellen. A *Les Roup – tes des Calotins* így marasztalta el a klérust: „Vajon hány kéjvágó és buja szatírt termelt a szent kollégium?”⁴⁷ Más pamfletek könnyedebb hangon beszéltek hasonló kihágásokról. A *Dom-Bougre aux Etats-Généraux*-ban a szerző például annyira elmerül a bűnök felsorolásának élvezetében, hogy egykönnyen szem elől téveszti állítólagos célját, „az erkölcsök megtisztítását, az emberi nem elállatiasodásának megakadályozását, a házasságtörés, a szodómia, a fajtalankodás és más olyan bűnök kiirtását, mely a franciákat már öt vagy hat generáción át rontja”.⁴⁸ A *Les Bijoux du petit neveu de l'Arétin, ou Etrennes libertines* szerzője így dedikálja írását: „az egykori nemes származású hölgyeknek, ha vannak még ilyenek, az érintetlen papoknak, kiket koruk az élvezet felé hajt, s a szerelem gyönyöre érzéki hódolóinak, bárhol is leledzenek.” A pamflet egyik jelenete Père Duchesne-t – a körutak és vásárok állandó figuráját, aki számos forradalmi napilapot díszített – öszvér hátán ábrázolja egy parasztlánnyal való aktus során.⁴⁹ A közember tehát olyan tevékenységekbe kapcsolódik be, melyet korábban a felső osztályok kiváltságának gondoltak.

A pornográfia a forradalom alatt, még inkább mint az *ancien régime* idejében, azzal kecsegtet, hogy a szex hamarosan elérhetővé válik mindenki számára. A *La Confédération de la nature, ou L'Art de se reproduire, avec figures* (1790) – hogy egy különösen árulkodó

⁴⁴ Hálával tartozom e sorok ihletőjének, Hans-Ulrich Gunbrechtnek.

⁴⁵ Ismeretlen kiadó és évszám.

⁴⁶ *Le Cadran des plaisirs de la cour, ou Les Aventures du petit page Chérubin. Pour servir de suite à la vie de Marie-Antoinette, ci-devant Reine de France. Suivi de la confession de Mademoiselle Sapho*. Paris: Chez les Marchands de Nouveautés, évszám nélkül.

⁴⁷ *Les Roup – tes des Calotins*. Ismeretlen kiadó és évszám.

⁴⁸ *Dom-Bougre*.

⁴⁹ *De L'Imprimerie de la Delaunay, connoisseuse, si jamais il en fut*. Paris, 1791.

példát vegyünk – tele van kétértelmű, szexualitásra utaló kifejezésekkel: „Lelkes hazafiak, kedves polgártársak, új TÉR NYÍLT meg előttetek, mely bár SZŰKEBB, mint MARS mezeje, de kellemes, siessetek hát BETÉRNI oda.” A pamflet különböző antiklerikális és pusztán obszcén költeményei között az egyikben egy prostituált alacsonyabb áron kínálja szolgáltatásait a hazafiaknak: „Huszonnégy sou helyett tizennyolc, nemzeti pinámra ennyi engedményt adok” (Dix-huit sous, au lieu de vingt-quatre; C'est à quoi se réduit mon con national).⁵⁰

Hogy a közszereplést vállaló nők – s a pornográf képzeletben talán minden nő – férfiról férfira járnak, egészen nyilvánvalóvá válik a *Thérèse philosophe* aktualizált forradalmi változatában, a *Julie philosophe, ou Le Bon patriote*-ban (1791). Julie-nek viszonya van többek között de Morande lovaggal, a forradalom előtti pornográf firkással, az angliai száműzetésben lévő Calonne-nal, egy középosztálybeli sebésszel, aki megmenti őt a lincseléstől, Mirabeau-val, Vander-Noottal, a belga forradalmárral, egy pappal és egy arisztokratával. Ez utóbbinak köszönhetően nagy vagyont szerez, de végül egy paraszthoz megy feleségül. Testét mindenféle társadalmi réteghez és forradalmi nemzethez tartozó férfiak keze érinti, ugyanakkor a politikai színtér éles eszű szemlélője ő, aki ítéletet mond például a kor vezető politikai napilapjai felett.⁵¹

A *Julie philosophe*-ot politikai szándéka szerint nem lehet sem forradalompártinak, sem forradalomellenesnek tekinteni. A regény egyértelműen szatirikus, hiszen mint azt az alcíme hirdeti, Julie egy „aktív polgártársnő” – ez a politikai értelemben vett aktív polgár fogalmának kifizurázása, melybe azok a férfiak tartoztak, akiknek megvolt a kellő vagyonuk ahhoz, hogy az 1791-es alkotmány értelmében szavazhassanak. Julie persze inkább szexuális, semmint politikai értelemben aktív. Noha úgy tűnik, hogy a 18. századbeli pornográf írások női narrátorainak forradalmi változata ő, azok függetlensége és elszántsága nem adatik meg számára. Az alcím szerint Julie váltakozva cselekvője és áldozata a francia, holland és brabanti (belgiumi) forradalmaknak. Vannak politikai nézetei – ezek forradalom- és demokráciapártiak –, de élete a férfiktől függ, és végül odaadó parasztfelenség lesz belőle, aki örömmel „szüli a kis állampolgárokat a nemzet számára”.⁵² A regény végén ambivalens módon egymás mellett áll a demokratikus vélemény és a szexuális nyitottság, a politikai éleslátás és a házastársi vágy, az arisztokrácia- és a klérusellenes szónoklat és a forradalmárok szatírája.

Antoine de Baecque a pornográf forradalmi röpiratokról szóló művében a fentiektől kicsit eltérő szemszögből látja a röpiratok demokratikus hatását. Szerinte az erkölcstelen kiadványok „a demokratikus élet tanulóéveinek” részei, melyek mindent kimondanak, sokszor az abszurditás határait feszegetve. Az új rendben minden politikai szereplő megtanulta, hogy viselkedése kritika és demokratikus vizsgálódás tárgya lehet, s a pornográf szatíra a politikai átláthatóság, nyilvánosság és nyíltság iránti követelmény részét képezte.⁵³

Bár de Baecque elemzése, a kiadványok megjelentetése eszközeinek és módjainak számbavétele számos erényt mondhat magáénak, de Baecque teljesen figyelmen kívül hagyja a demokratizálódás új formáinak nemi dimenzióját. A demokrácia az arisztokrácia és

⁵⁰ London, 1790.

⁵¹ *Julie philosophe, ou Le Bon patriote. Histoire à peu près véritable, d'une Citoyenne active qui a été tour-à-tour agent et victime dans les dernières révolutions de la Hollande, du Brabant et de la France.* 2 vols. Kiadó ismeretlen, 1791.

⁵² *Julie philosophe*, 2. vol. 221.

⁵³ de Baecque: *The 'Livres remplis d'horreur'*, 129–130.

a monarchia elnöiesedését kritizáló pornográf támadások révén vetette meg a lábát a monarchia ellenében. Ez a folyamat 1789-ben és utána az *ancien régime* vezető nőalakját, a királynét magát ért kíméletlen támadások révén felgyorsult. Ugyanakkor a női test ábrázolásának terjedésével, a pornográf írásképi megjelenítésével kialakultak – a pornográfiában mindenképp, de talán szélesebb értelemben is⁵⁴ – a demokrácia felebaráti kötelékei. Az arisztokrácia egyéb privilégiumaihoz, például a vadászathoz hasonlóan a több szexuális partnerről és a társadalmi osztályok közötti korlátokat ledöntő szexről való képzelgések most mindenki – de legfőképpen a férfiak – számára valóra válhattak. A nők tehát fontos szerepet tölthettek be a demokrácia fejlődésében, aztán végül kimaradtak belőle. Julie – akárcsak társai a való életben – visszavonul a politikai élettől, hogy gyermekeit nevelje, és kertjét gondozza.

A forradalom hatása a pornográf hagyományokra

A rendszerint következetesen materialista ideológiára épülő pornográfia régóta áll az új demokratikus ember – értsd ezalatt olykor férfi, olykor férfi és nő – tudományos feltérképezésének homlokterében, feltárandó teste működését, annak más – akár arisztokrata, akár egyéb – testekkel való hasonlatosságát s a testi valósághoz kötött képzeletének működését. Az 1790-es években a materialista ideológia elérte csúcspontját, és abszurdummá redukálódott Sade műveiben, aki – akarattal vagy akaratlanul – a materialista világnézet logikai és kulturális buktatóit demonstrálta. A testek közötti alapvető hasonlóság Sade-ot egy olyan politikai és társadalmi vízióra ösztökölte, melyet urak és rabszolgák népesítenek be, s melyben általában a férfi az úr, a nő és a gyermek a rabszolga.⁵⁵ A *La Philosophie dans le boudoir*-ban például a materialista ideológia segítségével aláassa a családi kötelék, a vallás és a hagyományos erkölcs fogalmát, s az egyenlőségre és testvériségre újonnan helyezett hangsúlyt kifejezetten a vérfertőzés erényeihez és a nők közös birtoklásához köti. Sade világában Thérèse és Julie filozófusokat ma minden más nővel együtt Vénusz hatalmas templomaiban látnánk viszont.⁵⁶

Sade regényei fontos átmenetet jeleztek az 1790-es években. A pornográfiának a politikai és társadalmi életet felforgató lehetőségeit a legvégsőkig kihasználta, s ugyanakkor, talán épp ezáltal előkészítette az utat a modern, politikamentes pornográfia felé. A hagyományos erkölcs minden megnyilvánulását érintő kritikája aláasta a pornográfia politikai célra történő kiaknázását. A pornográfia immár nem az *ancien régime*-beli morál irracionálisainak specifikus kritikáját, hanem az erkölcs általános ostromát jelentette. Következésképp Sade-ot az *ancien régime*, a köztársaság és Napóleon kormányzata is elítélte. A köztársasági, majd később a napóleoni rendőrség sokkalta nagyobb erőbedobással nyomozott a *Justine* és *Juliette* példányai után, mint ahogy bármely más írás esetében tette.⁵⁷

Kortársai azonnal megérezték, hogy Sade milyen veszélyt jelent. Egy a párizsi irodalmi életről szóló könyv névtelen szerzője 1799-ben Restif de la Bretonne-t és Laclos-t dicsérte,

⁵⁴ Lásd érvelésemet: *The Family Romance of the French Revolution*. Berkeley, CA, 1992.

⁵⁵ Ennél árnyaltabb szemlélet kínál Frappier-Mazur, Lucienne: *Sade et l'écriture de l'orgie*. Paris, 1991., különösen 29–85.

⁵⁶ Ezt a művet hosszabban elemeztem: *The Family Romance*, 124–150. Ettől eltérő, de elgondolkodtató elemzést Sade-ról lásd: Ferguson, Frances: *Sade and the Pornographic Legacy*. Representations, vol. 36., (1991) 1–21.

⁵⁷ Ez egyértelműen kiderül az Aulard, Alphonse: *Paris pendant la réaction thermidorienne et sous le Directoire* (Paris, 1898–1902) 5. kötetének mutatójából, és uő.: *Paris sous le Consulat: Recueil de documents pour l'histoire de l'esprit public à Paris*. 4 vols. Paris, 1903–1909.

annak ellenére, hogy ők is sokak által botrányosnak vélt könyveket írtak. A *Les Liasions dangereuses*-ről így ír: „Európa egyik legismertebb könyve [...] egy igaz történet, melyben csak a neveket változtatták meg.” Sade-ot ezzel szemben szidalmazza és veszélyforrást lát benne: „Azért idézzük őt, hogy mindenki tudja, és senki ne felejtse el, hogy ő a *Justine* avagy *Les malheurs de la vertu*, eme utálatos könyv szerzője. Azt mondják, hogy meghalt, nos, annál jobb. Annál jobb, hiszen egy ilyen ember léte igazi csapás; jól tette a halál, hogy megszabadította a világot tőle.”⁵⁸

A *L'Anti-Justine* előszavában Restif beszámol arról, hogy elolvasta a *Justine*-t, az *Aline et Valcour*-t, valamint a *La Philosophie dans le boudoir*-t. Bejelenti, hogy Sade összes regényénél pikánsabb könyvet szándékozik írni, ám abban nem lesz semmi a Sade-ra jellemző erőszakból és sadizmusból. Az ő könyvét „a nők azért fogják férjeiknek felolvasni, hogy ezek még inkább kedvükben járjanak”. „Senki sem irtózik jobban nálam a hírhedt Dfds [Sade monogramja] piszkos műveitől” – állította.⁵⁹

Bár a későbbiekben rendkívül meghatározó lett Sade, a 18. század végi pornográfiában paradox személyiségnek számított. Társaival ellentétben mindvégig megtartotta műveiben a korábbi materialista politikai élt, mely más pornográf művekből csaknem teljesen eltűnt. Ahogy a sajtó a forradalmi kormányok alatt egyre szabadabb lett, egyre több politikai és nem politikai indíttatású pornográf írás jelent meg, majd 1794 után a politikai pornográfia kezdett alábbhagyni. A pornográfiával pénzt lehetett keresni, s ürügre sem volt többé szükség.

A titkos, gyakran politikai motiváltságú pornográfiából a 19. és 20. század üzletiesebb, populáris és politikamentes pornográfiájába való átmenet egyik központi alakja Andréa de Nerciat lovag volt. André-Robert Andréa de Nerciat (1739–1800) egy burgundiai udvari tisztviselő fia volt, s Laclos-hoz és Sade-hoz hasonlóan katonatisztként kezdte pályáját. Amikor 1775-ben kilépett a hadseregből, színdarabokat, verseket és könnyedebb zenét kezdett el írni, majd ezek sikertelensége után pornográfiát. Az 1780-as években hessen-casseli II. Frigyes tartománygróf könyvtárában dolgozott, ám lehet, hogy ezzel csak fedezte a francia kormány szolgálatában végzett titkosügynöki tevékenységét. 1787-ben a holland forradalom alatt a Holland Köztársaságba küldték, ez lehet a magyarázata annak, hogy egyesek neki tulajdonították a holland és belga forradalomról is beszámoló *Julie philosophe*-ot. Később Ausztriába és Csehországba ment, ahol az írás mellett tovább ügynökösködött a francia köztársasági kormány szolgálatában. De már jó ideje valószínűleg kettős játszmába kezdett, s míg állítólagosan a Francia Köztársaságnak szolgált, az ellene szövetkezőknek is információkat szolgáltatott. A francia tisztviselők tisztában voltak vele, hogy „piszkos könyveket” (*quelques romans orduriers*) írt, és 1798-ban, amikor a franciák betörték Nápolyba, letartóztatták. Nem sokkal szabadon engedése után, 1800-ban meghalt.⁶⁰

Andréa de Nerciat könyvei átfogják az *ancien régime*-et, a forradalmat és a konzuli kormányzat éveit is. Első ismert regénye, a *Félicia* 1775-ben jelent meg, ezt 1812-ig tizenhat kiadás követte, melyből hét 1792 és 1798 között jelent meg.⁶¹ A könyv hosszú utat járt be, 1822-ben, 1842-ben, majd 1865-ben is különböző francia bíróságok megsemmisítésre ítélt

⁵⁸ Paris, littéraire. Hamburg, 7. év.

⁵⁹ *L'Anti-Justine, ou Les Délices de l'amour, par M. Linguet, Avocat au et en Parlement*. Paris, 1798. 3.

⁶⁰ Apollinaire, Guillaume: *Les Maîtres de l'Amour: L'Oeuvre du chevalier Andréa de Nerciat*. 2 vols. Párizs: Bibliothèque des Curieux, 1910. Sabatier de Castres 1797 májusában kelt levele Napoleon Bonapartéhoz, 1. vol. 33.

⁶¹ Kiadásairól lásd: Martin – Mylne – Frautschi: *Bibliographie du genre romanesque français*, id. mű.

ték, és Párizsban egészen 1955-ig elkobozták.⁶² Nerciat utolsó munkája, a *Le Diable au corps*, melyet valószínűleg még 1789 előtt írt, halála után, 1803-ban jelent meg. Egy 19. századi bibliográfus így írt róla: „Nerciat legobscénabb és legismertebb könyve [...] szerintem a legjobb francia erotikus regény.”⁶³

Andréa de Nerciat fontosságát nem csupán az adja, hogy könyvei sok olvasót és kiadást mondhattak magukénak, hanem az is, hogy ebben a fontos átmeneti időszakban követte és talán formálta is a változóban lévő pornográf hagyományokat. A *Félicia*-ban, akárcsak elődeiben, a *Thérèse philosophe*-ban és a *Margot la ravadeuse*-ben nő a narrátor. Félicia, a lelelenc egy számára kedves nemesembernek meséli el történetét. Félicia a szerelem világában kereste boldogulását, és most azért ír, hogy „felvonultassa és szemrevételezze bolondságait, mint az a frissensült tábornok, aki szemlét tart serege fölött, vagy ha úgy tetszik, mint egy vén uzsorás, aki visszakapott pénzét számolgatja és méricskéli.” „Szórakoztatom magam [...] és megbotránkoztatom a világegyetemet!” – írja.⁶⁴

A forradalom alatt Andréa de Nerciat regényeinek narrátorát nőről férfire váltja, majd a sem nőként, sem férfiként meg nem határozható mindentudó szerepét kölcsönzi neki. A *Félicia* folytatásában, a *Monrose, ou Le Libertin par fatalité*-ben (1792) Félicia még megszólal, de gyorsan elmagyarázza, hogy a történet kulcsfigurája Monrose lesz, aki át is veszi a szót és belefog elbeszélésebe. Félicia néha ugyan megszólal, de a női elbeszélőt túlnyomórészt a férfi váltja fel.⁶⁵ Következő művében, a *Les Aphrodites, ou Fragments thali-priapiques pour servir à l'histoire du plaisir*-ben (1793) Nerciat a mindentudó narrátorral mesélteti el a nemesemberekből és -asszonyokból álló afroditák szövetségének történetét, mely a szexuális örömek élvezetének és a lehetséges szexuális variációk felfedezésének él. Utolsó művében, a *Le Diable au corps*-ban a regény elbeszélő szerkezetén belül szintén egy mindentudó narrátor ad számot egy festménysorozatról.

Az elbeszélő átváltozása azért fontos, mert a nők ábrázolásában végbement alapvető változást jelzi. Thérèse-hez, Margot-hoz és Julie-hez hasonlóan Félicia független, döntésképes, és saját maga ura. Ahogy azonban a női narrátor eltűnik, úgy válik egyre egyértelműbbé a nők ábrázolásának funkciója. A női elbeszélőt nélkülöző szövegekben a női test egyértelműen a férfi olvasók és szemlélők élvezetét szolgálja. Bár az afroditák otthonát Madame Durat vezeti, a női test csupán aprópénz a férfiak cserekereskedelmében. Egy hétnyi, pár úriember és úri hölgy között zajló orgia alkalmával például a férfiak azok, akik szisztematikusan, már-már gépiesen mennek nőről nőre.

Az elbeszélő átváltozása azonban nem mindig teljes vagy következetes. A *Le Diable au corps* márkinéja például ragaszkodik a női elbeszélő bizonyos kiváltságaihoz. A fiatalabb filippínóval való dialógusban nemi szervek obszcén kifejezését tanítja: „Tanuld meg kimondani, és ne habozz minden szó fölött, mint egy zárdai növendék.” De „a márkiné hangjában van némi férfias vonás”, feltehetően ez a magyarázata kezdeményezőkézségének. A nemi szerepek általában véve jól körülbírártak, még ha egyazon testben is fordulnak elő. Nerciat minden szereplő nemiségét szétboncolja, egy német pap például feminin vonásokkal rendelkezik, egy szereplő pedig – kinek fiatal fiúk iránti vágyát nem rosszallja, de azt meghatározó tulajdonságaként említi – homoszexuális. A testi vágyak kiegyenlítő hatásának hangsúlyozásával a pornográfia a nemek megkülönböztetése ellenében dolgozott, de

⁶² Pia: *Les Livres de l'Enfer*, 1. vol. 247–248.

⁶³ Perceau, Louis: *Bibliographie du roman érotique au XIXe siècle*. 2 vols. Paris, 1930. 1. vol. 27.

⁶⁴ *Félicia*. 4 vols. Paris, 1782. 1. vol. 2.

⁶⁵ *Monrose, ou Le Libertin par fatalité*. 2 vols. Kiadó ismeretlen, 1792.

Andréa de Nerciat műveiben fellelhető az erőfeszítés a pornográfia öntőformájában elmosódott nemek közti különbségek újbóli hangsúlyozására.⁶⁶

Andréa de Nerciat regényeiben különös helyet kap a politika. Sade korabeli regényeire jellemző, feltűnő filozófiai és politikai elmélkedésekkel ő nem szolgál, ellenben időnként sajátos utalásokat tesz a francia forradalomra, melyek mindegyike negatív, de legalábbis szatirikus. A *Les Aphrodites*-ban például egy lábjegyzet a nemesi címek eltörlését egy „maroknyi részeges”-nek tulajdonítja. Madame Durat Mirabeau-tól nem olvas pornográf műveket, mert ő a forradalmat támogatta. Az utószóban a kiadók azt állítják, hogy az afroditák 1791 végén feloszlatták rendjüket és „fenséges száműzetésbe” vonultak; számos afrodita elpusztult az 1792. augusztus 10-i felkelésben és ugyanazon évben a szeptemberi mérszárlás során.⁶⁷ Egy valamivel korábbi regényében, a *Mon noviciat*-ban (1792) a kiadó egy lábjegyzetben megjegyzi, hogy a piszkos könyvekkel rengeteg pénzt szerzett: „E boldog szabadságunknak, mely a bátorságunkkal kivívt forradalomban született, nem utolsó erénye, hogy lehetővé teszi azok nyilvános árusítását.”⁶⁸

Összességében azonban a politika kis szerepet kap. Csakúgy, mint az *ancien régime* pornográfiájában, a *Le Diable au corps* legfontosabb főszereplői arisztokraták vagy papok, ám az író nem helyteleníti kicsapongásaikat. A gyönyörű márkiné viselkedése nemeshez illő, de Motte-en-Feu grófnő szépsége már viseltesebb, és Boujaron abbé, a nápolyi pap minden nemzetiség és minden társadalmi rang bűneit élvezi. Örömeik immár demokratikusak – a márkiné azzal az emberrel hál, akitől érdekes, új mű hímvesszőket vásárol, míg az abbé a budoárból nézi –, de a hangsúly az élvezetek ábrázolásán van, melyek magukban foglalnak egy számmal való fajtalanzkodást is, mely „rendelkezik minden vonzerővel, ami egy szamarat érdekessé tehet”. A nemi, a rasszok szerinti (egy fekete rabszolgával való viszonyt is részletez), a társadalmi és faji határok átlépésének célja nem politikai bírálát vagy kommentár, hanem botránykeltés és ingerlés.⁶⁹ Ennek ellenére mindez a mindenféle határokat átlépő fizikai vonzódás lehetőségének megteremtésével a 18. század materialista filozófiájának új fejlődési stádiumát képviseli.

Andréa de Nerciat bebizonyította, hogy nem kell forradalmárnak lenni ahhoz, hogy kihasználja valaki a forradalom által felszabadított sajtó lehetőségeit. Munkássága példa arra, hogy az *ancien régime* társadalma és politikája ellen irányuló kritika által stimulált pornográf piacot azok is ki tudták használni, akiket nem érdekelt az ellenzéki politika. A forradalom Hébert-jei a pornográfiával egy új olvasóközönség tömegeit kívánták megszólítani Franciaországban, hogy előmozdítsák a társadalmi és politikai rend demokratizálódását. Andréa de Nerciat könyvei új demokratikus kultúra hatását tükrözik, azonban nem tanúsítanak semmiféle érdeklődést a politika – még a demokratikus politika iránt sem.

1799 után nem sokat tudunk az erkölcsstelen könyvek piacáról, s meglehet, Andréa de Nerciat a késő 17. és kora 18. századok régi libertinus olvasóközönségéhez tér vissza. De még ha ez is volt a szándéka, egyértelmű, hogy a politikamentes pornográfia új fajtái szivárogtak be és szélesítették a tiltott könyvek piacát 1799 után. A *L'Enfant du bordel* névtelen szerzője például az 1795 után megjelent, árvákról és lelenckről szóló regények divatját

⁶⁶ *Le Diable au corps, oeuvre posthume du très recommandable Docteur Cazzoné, membre extraordinaire de la joyeuse Faculté Phallo-coiro-pygo-glottonomique*. 2 vols. Paris, 1803. 1 vol. I., 134.

⁶⁷ *Les Aphrodites, ou Fragments thali-priapiques pour servir à l'histoire du plaisir*. 4 vols. 1793.. utánnyomás: 1864. 1. vol., 21–22.; 4. vol., 181–185.

⁶⁸ de Nerciat, André-Robert Andréa: *Mon Noviciat, ou Les Joies de Lolotte*. 2 vols. Kiadó ismeretlen, 1792–1864. 1. vol. 14.

⁶⁹ *Le Diable au corps*. 1. vol. I., 176.

használta ki: pornográf paródiáját adta azoknak a „gyerek”-regényeknek, melyek a társadalmilag hátrányos helyzetben lévők neveltetését részletezték.⁷⁰ Miként az *Eléonore, ou L'Heureuse personne*, mely ugyanabban az évben jelent meg, a *L'Enfant du bordel* is a transzvesztitizmus témáját feszegeti. Az *Amélie de Saint-Far, ou la fatale erreur* szerzője, ki önmagát a címlapon Madame de C-nek nevezi, a szentimentális és a pornográf regény közti távolságot próbálja megtartani azáltal, hogy a nyíltan szexuális leírásokat minimálisra csökkenti, és a szentimentális regényre jellemző elbeszélésbe helyezi.

Más szóval, Sade munkáinak jelentős kivételével az 1795 utáni pornográf regény az újfajta szexuális örömök – a szadizmustól, kínzástól és gyilkosságtól mentes fajtalankodás, transzvesztitizmus, sőt az *Eléonore*-ban a transzszexualitás – felfedezésének eszközévé vált, s levedlette politikai múltját. Nem vesztette el minden kapcsolatát a társadalmi és politikai valósággal – *Eléonore* például a bordélyház gyermekéhez hasonlóan egy nemesember törvénytelen gyermeke –, de immáron megkezdte pályafutását önálló és jól körülhatárolható műfajként, mely egyértelműen a 19. és 20. századi polgári családi élet fonákjainak bemutatására szánta el magát. A libertinus filozófusnők átadták helyüket (eltekintve természetesen a számos utánnomástól) a *femme fatale*-nak, és különösen a leszbikus hajlamú *femmes vicieuses*-nek, akik pénzért árulták testüket, luxus igényeikkel tönkretették a férfiakat, és végül megfosztották őket férfiasságuktól is, ha ugyan korábban nem váltak maguk is áldozattá.⁷¹ A pornográfiának továbbra is volt politikai és társadalmi vetülete, miként ma is van, de az kevésbé tudatos és sokkal árnyaltabbá vált, annak ellenére, hogy a műfaj egyre többek számára vált hozzáférhetővé.

Fordította: CSÁSZÁR IVETT

⁷⁰ A „gyerekregényekről” részletesen lásd: Hunt: *The Family Romance*, 171–181.

⁷¹ A 19. századi pornográfiáról lásd: Stora-Lamarre, Annie: *L'Enfer de la IIIe République: Censeurs et pornographes (1881–1914)*. Paris, 1990. 22–44.